

Prištevnost narkomanov in storilcev kaznivih dejanj pod vplivom mamil

Docent dr. Borislav Kapamadžija, načelnik oddelka za sodno psihiatrijo klinike za nevropsihiatrične bolezni v Novem Sadu

Naraščanje narkomanije je deloma v teku, deloma pa jo pričakujemo. To nas obvezuje, da se vsestransko pripravimo na prihajajoče dogodke. Eden izmed zornih kotov te zadeve je tudi ocena in izvedenstvo glede prištevnosti narkomanov in storilcev, ki so bili v času storitve kaznivega dejanja pod vplivom kakega narkotičnega sredstva, kakega zdravila, ali, kot je to dandanes že prodrlo tudi v poluradno terminologijo — pod vplivom »droge«.

V zadnjem času postopoma in počasi opazamo tudi to, da se storilci kaznivih dejanj pričenjajo na sodišču braniti s tem, da so bili tempore criminis »drogirani«; s tem hočejo doseči zmanjšano prištevnost ali neprištevnost. Zdi se, da to na pravosodne organe naredi določen vtis. Vsekakor je pojav deloma nov in zato se nam zdi praktično še pomembnejši.

Literatura, ki se ukvarja s to temo, je revna. Sklepe, ki izhajajo iz nje, bi prej lahko naredili posredno, kot da bi bili že oblikovani. (Zato sem pri naštevanju literature za ta prikaz naštel vsa dela, ki sem jih prebral, ne glede na to, ali sem v njih dobil kaj gradiva za ta prispevek ali — najpogosteje — ničesar.)

V tem prispevku nimam namena povedati kaj bistveno novega, temveč samo nakazati možnosti, poskusiti nekoliko urediti in vzpodbuditi razmišljanje za razpravo.

Predvsem lahko govorimo o prištevnosti narkomanov, nato pa še o prištevnosti ljudi, ki sicer niso pravi narkomani, temveč so bili le ob storitvi dejanja pod vplivom kake »droge«. Nato je treba spregovoriti o kaznivih dejanjih, ki so tipična za narkomane, in o kaznivih dejanjih, ki so splošne, netipične narave.

Kazniva dejanja, ki so specifična za narkomane, so bolj ali manj znana že iz klasične literature. Odvisna so tudi od kazenskih zakonikov in kaznovalne politike posameznih držav. To so na primer: posest mamil, izdelovanje in razpečevanje »drog«, nato kazniva dejanja, ki merijo na pridobivanje »drog« ali denarja za »droge« — deloma jih spremljajo tudi neposredni abstinencialni pojavi (vlomi v lekarne, tatvine, ponarejanje itd.).

Kar zadeva druga kazniva dejanja, ki niso specifična za narkomane, podajam mnenje Bowmana (citirano po Noyesu): »Alkohol povzroča neprimerno več ubojev, posilstev in agresivnih deliktov kot morfij, heroin, kokain, marihuana in vse druge »droge« skupaj.«

Ko ocenjujemo prištevnost narkomana, se moramo predvsem zavedati, da imamo pred se-

boj spremenjeno osebnost, ki že sama po sebi terja ocenjevanje prištevnosti. Ne glede na to, ali gre za prvotno spremenjenost (ki je pripeljala do narkomanije) ali pa za drugotno spremenjenost (ki je nastala kot posledica narkomanije). Tega najpogosteje niti ne moremo več razločevati, temveč se moramo zavedati, da imamo pred seboj osebnost, ki je močnejše spremenjena. To pomeni, da je najprej potrebna kolikor mogoče temeljita in široka psihološka in psihopatološka preiskava osebnosti.

Nato je treba, kot ponavadi oceniti samo dejanje. Pri tem lahko izrabimo preizkušena sredstva, in sicer: ali je dejanje imelo navadno psihološko ali psihopatološko motivacijo, ali je dejanje osebnosti tuje ali ne itd., dalje, ali je bilo dejansko storjeno pod neposrednim vplivom »droge« ali v »nedrogiranem« stanju. Če gremo po tej poti, nam ne bo težko oceniti, da je pri vrsti kaznivih dejanj, ki so nastala zaradi »lakote po mamilu«, torej zaradi abstinencialnih znamenj ali iz strahu, da bodo nastali, in je bila zato sposobnost obvladovati svoje ravnanje najpogosteje popolnoma odpravljena ali vsaj bistveno zmanjšana. Za prozelitizem (pravniki bi temu rekli »napeljevanje«) bi vsekakor težko prišlo v poštev kaj drugega kot popolna prištevnost, vendar so mogoče tudi izjeme, kolikor gre na primer za močno spremenjene osebnosti.

Ni nobenih razlogov, da ne bi enakih načel izvedenstva uporabili tudi za kazniva dejanja, ki jih stori narkoman ter ki sicer niso značilna za narkomane in ki niso neposredna posledica narkomanije.

Nekoliko drugačna vprašanja se postavljajo pri storilcih, ki sicer niso narkomani, pa trdijo, da so bili v trenutku storitve kaznivega dejanja pod vplivom mamila. Takoj moram poudariti, da gre tukaj pogostokrat za lažne, izmišljene trditve. Zato je treba v takšnih primerih izvedenstva začeti z razčlemba izjav, ki so jih dale priče, in zahtevati podatke, ali je obdolženec dejansko jemal kako sredstvo, nato podatke o njegovem splošnem vedenju itd. Nato je treba izprašati samega obdolženca, in sicer glede na vse bistvene okoliščine. Takšen postopek nam bo pogostokrat pomagal ugotoviti, da je bila trditev obdolženca neresnična. Tudi sam sem imel v praksi primere, ko je obdolženec trdil, da je bil tempore criminis pod vplivom LSD-ja. Z izpraševanjem o značajnih in osebnih doživljajih, ki jih je ob tem imel, sem hitro odkril, da je trditev izmišljena. Razumljivo je, da to ni vedno tako lahko ugotoviti, toda treba je iti po tej poti.

Če se pokaže, da je res, kar trdi obdolženec, je treba ugotoviti vrsto in količino vzetega mamila, stopnjo duševne spremenjenosti in, kot vedno, še vse druge že omenjene odločilne okoliščine. Tako je na primer neki fant, ki sicer ni niti prestopnik, niti narkoman, je pa hudo spremenjena osebnost s hudim manjvrednostnim kompleksom in obilico drugih nevrotskih lastnosti, po prepiru in pretrganju razmerja z dekletom popil določeno količino alkohola, nato pa pogoltnil še »pest« optalidona in potem vlomil v šolo (pri čemer je močno razbijal), ukradel magnetofon in še nekaj dragih reči, ter jih odnesel domov. Psihopatološka razčlemba v tem primeru ni bila posebno težavna, ker smo lahko ocenili tako osebnost kot motiv in duševno stanje ter vlogo in vpliv »mamila«, potrdile so ga tudi priče.

Ko smo že pri tem primeru, ne smemo pozabiti, da se pri takšnih storilcih in v podobnih primerih postavlja tudi vprašanje »actiones liberae in causa«. Čeprav se zdi, da med pravniki prevladuje mnenje, naj se izvedenec-psihiatr ne spušča v takšno oceno, se bo v praksi vendar zgodilo, da ga bodo, čeprav le posredno, vprašali za mnenje o tem, zato je treba na to računati. Gre torej za to, ali se je storilec določenega kaznivega dejanja namenoma spravil v neprišteveno stanje, da bi ga lahko uresničil. Tukaj nimam možnosti, niti nisem poklican, da bi se spuščal v zapleteno problematiko pojma »actiones liberae in causa«, vendar menim, da je treba opozoriti na to, da se bo izvedenec posredno znašel v takšnem položaju. Tedaj ocenitev temeljnih sprememb osebnosti, torej osebnosti, ki se je sama spravila v neprišteveno stanje (morda je bila tudi že sama močnejše spremenjena), nikakor ne bo brez pomena.

Če se zdaj še enkrat povrnemo na prave narkomane in če jih primerjamo z alkoholiki, je treba poudariti pomemben razloček in sicer v tem, da se narkoman v poprečju teže vzdrži mamila in se tudi teže odloči za zdravljenje kot alkoholik, ko ocenjujemo, ali je nekdo »lahko vedel, da v takšnem in podobnem stanju lahko stori kaznivo dejanje«, moramo upoštevati tudi to okoliščino.

Ta pojav neposredno povezujem z uporabo člena 61 a KZ, (vsebuje tudi določila o obveznem zdravljenju narkomanov) in menim, da bodo ta določila postopoma čedalje pogostejše uporabljali kot ukrep, ki ga bo sodišče izrekalo skupaj z izvedencem-psihiatrom. Seveda ni treba posebej poudarjati, da je treba za to predvsem ustvariti tudi ustrezne možnosti.

Sklepi:

1. — Kazniva dejanja lahko storijo:
 - a) narkomani ali
 - b) osebe, ki sicer niso narkomani, pa so bile v trenutku storitve dejanja pod vplivom mamila.
2. — Kazniva dejanja so lahko:
 - a) specifična za narkomane in neposredna posledica narkomanije,
 - b) splošne narave.
3. — Izvedenstvo o prištevnosti mora na splošno potekati po splošnih načelih, po katerih se izvedenstvo o prištevnosti tudi sicer ravna, pri tem pa:

a) kadar ocenjujemo prištevnost narkomana, je treba obvezno upoštevati, da imamo pred seboj močnejše spremenjeno osebnost, kar terja še posebno raziskovanje in ocenjevanje;

b) v vseh primerih, kjer storilec kaznivega dejanja trdi, da je bil v trenutku storitve dejanja »drogirani«, je treba zelo pozorno raziskati, ali ne gre za popolno neresnico, kar je zelo pogost primer.

Iz srbskega jezika prevedel
Boris Uderman

UPORABLJENA LITERATURA

1. Davidson H. A.: »Forensic psychiatry«, The Ronald Press Company, New York 1965.
2. Gerchow J.: »An den Grenzen von Medizin und Recht«, Ferdinand Enke Verlag Stuttgart, 1966.
3. Jevtić D.: »Sudska psihopatologija«, Medicinska knjiga, Beograd - Zagreb, 1960.
4. Kapamadžija B.: »Uračunljivost — terorijski i praktični problemi sa psihijatrijske strane«, Referat održan na I. Vojvodjanskom neuropsihijatrijskom simpozijumu u Novom Sadu, 1969.
5. Noyes A. P.: »Modern Clinical Psychiatry«, W. B. Saunders Company, Philadelphia and London, 1956.
6. Savjetovanje o forenzičkoj psihijatriji. (Zbornik radova) Zagreb, 1964.
7. Szewczyk H.: »Die Begutachtung und Behandlung erwachsener und jugendlicher Täter«, Veb Gustav Fischer Verlag, Jena, 1966.
8. Szewczyk H.: »Die Gerichtspsychiatrie in der neuen Rechtspflege«, Veb Gustav Fischer Verlag, Jena, 1964.
9. Slovenko R.: »Crime, Law and Corrections«, Charles C. Thomas, Publisher, Springfield, Illinois, USA, 1966.
10. Tahović J.: »Komentar Krivičnog zakonika«, Savremena administracija, Beograd, 1962.

The Penal Responsibility of Drug Addicts and of Offenders Under the Influence of Drugs

Dr. Borislav Kapamadžija, Head of Department for Forensic Psychiatry, Novi Sad

The work of experts dealing with cases of drug addiction is increasing in importance in proportion to the growth of the problem. It is necessary to differentiate between offences committed by drug addicts and those committed by offenders who were under the influence of drugs without actually being addicts. The offences committed by drug addicts may be a specific and direct consequence of drug addiction; but they can also be of a general nature. The penal responsibility of drug addicts must be

evaluated very cautiously since their personalities might have been greatly affected. As for those offenders who are not drug addicts, but pretend to be under the influence of drugs at the time of committing the offence, the expert has to be even more attentive, since their statements will often be untrue. In practice, the problem of »actiones liberae in causa« as regards special provision for drug addicts (as under sec. 61 a Criminal Code) will occur with increasing frequency.